

УДК 929:7.072.2-051:378(477.411)Павлуцький"1920/1924"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2024.159.6>

Олена ЛЯПІНА, канд. іст. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-8123-3345
e-mail: liapina@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГРИГОРІЙ ПАВЛУЦЬКИЙ У 1920-Х РОКАХ: ОБРАЗ У КОНТЕКСТІ ДОБИ

Вступ. Григорій Григорович Павлуцький – важлива й помітна постать в історії українського мистецтвознавства й вітчизняної вищої освіти. Його наукова і педагогічна практика неодноразово ставали предметом вивчення вітчизняних дослідників, проте основну увагу вони приділяли періоду до 1920 р., особливо 1917–1919 рр., як найбільш плідному для Г. Павлуцького і в науковому, і в професійно-викладацькому, і громадсько-організаційному сенсі. Натомість дослідники свою увагу не акцентували на останніх роках життя вченого, подавали досить побіжні згадки про роботу й тогочасний побут ученого. Отже, мета пропонованої статті – окреслити основні напрями діяльності професора Павлуцького у період із 1920 до 1924 р.

Методи. Загальнонаукові та загальноісторичні методи дали змогу здійснити всебічний аналіз й оцінку історичного контексту окресленої теми. Факти, проаналізовані в роботі, розглянуті в розвитку, на тлі конкретно-історичної обстановки, що передбачає застосування методу порівняльно-співставного аналізу. Під час підбору й аналізу джерел були застосовані комплексний підхід, проблемно-хронологічний і компаративний методи.

Результати. Реконструйовано події останніх років життя професора Г. Павлуцького – його педагогічна й адміністративна діяльність у Вищому інституті народної освіти (ВІНО) початку 1920-х рр., охарактеризовано основні напрями роботи зі студентами, описано взаємини з колегами по інституту. Окремо акцентовано кінцевий період функціонування Музею / кабінету мистецтв, завідувачем якого Г. Павлуцький незмінно був з 1898 р.

Висновки. Початок 1920-х рр. виявився досить складним періодом у житті Г. Павлуцького. Упродовж 1920–1922 рр. з огляду на економічну кризу в країні він зосередив свою увагу на педагогічній діяльності – продовжував викладати історію європейського й українського мистецтва в новостворених або реформованих київських вишах, велику увагу приділяв підготовці слухачів до майбутніх наукових студій. Основним місцем його роботи в цей час був Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова. Шанований професор обіймав різні адміністративні посади, керував роботою багатьох структурних підрозділів інституту. Водночас влада демонструвала, що він – релікт епохи, яка незворотно минула. Це підтверджує історія Кабінету красних мистецтв, який просто був знищений буквально за кілька років після смерті Г. Павлуцького.

Ключові слова: Г. Павлуцький, Київ, Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова, педагогічна діяльність, кабінет мистецтв.

Вступ

Григорій Григорович Павлуцький – непересічна постать в історії українського мистецтвознавства й історичної освіти. Його наукова і педагогічна практика неодноразово ставали предметом вивчення українських дослідників, проте, за словами А. Пучкова, "діяльність ... типового київського професора зразка другої половини XIX ст. ...промальовується смутно: ...за фрагментами і дециціями чийхось спогадів, аркушків з нотатками, епістолярних шматків, що випадково збереглися в давньосховищах" (Пучков, 2017, с. 8). Варто зауважити, що інтерес до спадщини й особистості професора активізується в 1990-х рр., а впродовж 1930–1980-х рр. його ім'я дослідники згадували рідко й побіжно (Цапенко, 1959; 1967; Таранушенко, 1976; Удріс, 1991). З-поміж робіт останніх років варто виділити доробок О. Сторчай, яка вивчала розвиток мистецької освіти в Київському університеті (Сторчай, 2004; 2008; 2009; 2013), та А. Пучкова, який студіює постаті українських мистецтвознавців (Пучков, 2017; 2018а; 2018б). Зауважимо, що дослідники концентрують увагу на періоді до 1920 р., особливо 1917–1919 рр., як найбільш плідному для Г. Павлуцького і в науково-дослідному, і в професійно-викладацькому та громадсько-організаційному сенсі.

Мета і завдання дослідження. Заслужений ординарний професор імператорського Університету св. Володимира, дійсний статський радник проф. Г. Павлуцький був активно залучений до громадсько-політичної й освітньо-організаційної діяльності доби визвольних змагань, зокрема він завзято долучився до розбудови системи охорони пам'яток української культури, українських закладів вищої освіти. Встановлення радянської влади на теренах України в 1920 р. мало для професора важкі наслідки. Період 1920–1924 рр. –

це, фактично, час фізичного і творчого згасання талановитого дослідника. Ця сторінка в біографії Г. Павлуцького залишається мало вивченою через уривчастість інформації і фрагментарність документальних матеріалів. Отже, мета пропонованого дослідження – реконструювати події останніх років життя професора Г. Павлуцького у період з 1920 до 1924 р. Основні завдання: уточнити та проаналізувати ключові напрями його педагогічної й адміністративної діяльності у ВІНО початку 1920-х рр., охарактеризувати напрями та форми роботи зі студентами, описати взаємини з колегами в інституті, простежити кінцевий період функціонування Музею / кабінету мистецтв, завідувачем якого Г. Павлуцький незмінно був з 1898 р.

Методи

Основою дослідження є принципи історичної науки: історизм, наукова об'єктивність, достовірність, що дали змогу зробити огляд історичних процесів у їхньому реальному розвитку та взаємозв'язку, здійснити всебічний аналіз й оцінку історичних фактів. Автор застосовувала як загальнонаукові методи – історичний і логічний, з притаманними їм аналізом, синтезом і системним підходом, так і загальноісторичні методи – порівняльний, ретроспективний, синхроністичний тощо. Будь-який історичний факт, проаналізований у пропонованій статті, розглянуто в розвитку, на тлі конкретно-історичної обстановки, що передбачає застосування методу порівняльно-зіставного аналізу. Під час підбору й аналізу джерел був використаний комплексний підхід. Компаративний метод сприяв визначенню рівня достовірності різних груп джерел. Проблемно-хронологічний метод допоміг реконструювати останній період життя й діяльності Г. Павлуцького, окреслити основні напрями та форми його педагогічної й адміністративної діяльності у ВІНО.

© Ляпіна Олена, 2024

Результати

Варто зауважити, з початку ХХ ст. професор Г. Павлуцький справді завзято опікується питаннями збереження пам'яток мистецької спадщини як член Українського наукового товариства (очільник секції історії мистецтв), Історичного товариства Нестора-літописця, Київського товариства охорони пам'ятників старовини та мистецтва, Центрального комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва на Україні, завідувач відділом пластичних мистецтв Головного управління в справах мистецтва і національної культури міністерства народної освіти. Упродовж 1918 р. він брав участь у створенні УАН, Національної бібліотеки Української Держави, виконував обов'язки заступника голови й експерта Культурної комісії на переговорах Української Держави з РСФРР щодо повернення культурних цінностей (Денисенко, 2011, с. 16–17; Кот, 2013, с. 468). За твердженням А. Пучкова, у 1890-х – на початку 1900 рр. Павлуцького ніхто з університетських колег не цінував як науковця, але його завзятість, наполегливість, стратегічне мислення дали йому можливість стати одним з очільників вищої гуманітарної освіти Києва доби визвольних змагань (Пучков, 2018а, с. 82). "...Після революції 1917 р., – зазначає Ф. Ернст, – Павлуцький весь кипів енергією. Натхненний гарячою любов'ю до України, він працював із виключним запалом у всіх українських художніх організаціях, брав участь в організації у Києві Академії мистецтв, у влаштуванні виставок, з'їздів, у розробленні зразків поштових марок, грошових знаків, державного герба, комітеті по вивченню Св. Софії" (Ернст, 1924, с. 59).

Паралельно професор Г. Павлуцький активно долучився до розбудови системи українських вищих навчальних закладів. Зокрема, він був головою організаційної комісії, згодом деканом історико-філологічного факультету Київського українського народного університету (1917), з вересня 1918 р. Г. Павлуцький – декан історико-філологічного факультету Київського державного українського університету; був одним з ініціаторів заснування і професором Київського археологічного інституту (Завальнюк, 2005, с. 112–116; Богатікова, 2018, с. 37).

Становлення радянської влади на теренах України тісно пов'язане з реформами в усіх галузях суспільного життя, зокрема і в системі освіти. Зміни, що відбувалися упродовж 1919 – початку 1930-х рр., суттєво вплинули на розвиток науки у вищих навчальних закладах України, на формування нової наукової еліти, на напрями і методи наукових досліджень. Як відомо, освітня реформа розпочалася в 1919 р. відповідно до схеми, викладеної тодішнім народним комісаром освіти УСРР Г. Гриньком. Нею передбачили ліквідацію "цитаделі буржуазної освіти" – університетів як таких, що не відповідають "завданням народного господарства і державного будівництва", а з ними і всієї старої системи освіти (Народное просвещение на Украине, 1924, с. 4).

6 березня 1920 р. Управління вищих шкіл (УВШ) затвердило устав інститутів народної освіти. Згідно із загальними положеннями, метою нових навчальних закладів була "підготовка робітників для всіх галузей народної освіти у сферах дошкільної, шкільної та поза-шкільної". Окремо для підготовки науковців-дослідників і викладачів вищої школи планували створити Академію теоретичних знань у Харкові та Києві, до якої мали входити інститути суспільних і фізико-математичних наук (Матеріали про роботу..., 1921, арк. 28–30, 32). Проект

було реалізовано лише в столиці радянської України. Натомість у Києві з'явився новий навчальний заклад – Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова (ВІНО, з 1924 р. КІНО), що веде свою історію з 15 липня 1920 р. До його складу поступово ввійшли різні навчальні заклади Києва, зокрема Київський університет (утворений 1 червня 1919 р. шляхом злиття Університету св. Володимира та Київського державного українського університету (Постанова Наркомосу УСРР..., 1919, арк. 16)), Київські вищі жіночі курси, Учительський інститут та ін.

Г. Павлуцький був активно залучений до громадсько-політичної й освітньо-організаційної діяльності доби визвольних змагань, тому турбулентні зміни 1920-х рр. мали для професора важкі наслідки. Ні, він не залишив Київ, як це зробила значна кількість його колег з Університету св. Володимира (Історія Київського університету, 2019, с. 368), продовжував працювати, але загальна тенденція освітньої політики радянської влади, спрямована на практичну і самостійну роботу студентів, а також підготовку кваліфікованих кадрів для "народного господарства", не залишала сумнівів у тому, що гуманітарна сфера відходила на другий план (Тезиси к докладам..., 1926, арк. 10–13). Власне, його фах, дисципліни, які він викладав, досить швидко опинились на маргінесі. Приміром, у березні 1921 р. Київський губернський відділ професійної освіти (Губпрофобр) вимагав виключити з навчального плану ВІНО курс "Історія мистецтва" і запровадити замість нього суспільствознавчі дисципліни ("Радянська конституція", "Політика рад. влади у сфері освіти", "Історія РСДРП і РКП" тощо). Щоправда, адміністрація інституту на це не погодилась, і до смерті професора Г. Павлуцького його курси залишались у навчальних планах факультету професійної освіти.

Окрім того, важлива справа його життя – створення української системи вищої освіти також зазнала руйнації. За спогадами Олександра Оглоблина, на початку 1920-х рр. в Києві точилась запекла боротьба двох академічних концепцій, університетської і педагогічної, іншими словами двох національних ідей – української і російської. Професор Г. Павлуцький послідовно наполягав на відновленні університетів в Україні, насамперед Київського університету. Однак ці зусилля виявились марними, і ВІНО/КІНО на десятиліття так і залишився педагогічним інститутом (Оглоблин, 2003, с. 240–243).

У новоствореному ВІНО Григорій Григорович обіймав низку адміністративних посад (упродовж 1920 – початку 1923 р. він був проректором з навчальної частини ВІНО, головою господарської комісії інституту, деканом шкільного факультету (1920–1922 рр.), брав активну участь у налагодженні роботи інституту (Списки адміністративного..., 1920–1923, арк. 141; Протоколи засідань..., 1921–1922, арк. 7–8), паралельно, вірогідно у 1922 р., він був призначений директором інститутської бібліотеки, залишався очільником Музею красного мистецтва). Слушно зауважив О. Новицький, "адміністративна і господарська праця [у ВІНО] чим далі, тим більше забирала часу, не даючи вже місця для наукових дослідчих праць, між якими важне значіння мали обслідування київських пам'яток по певному плану з участю студентів. Лише побіжно виступав тепер Павлуцький зі своїми поясненнями та характеристиками..." (Новицький, 1923–1924, арк. 1 зв.) Останній публічний виступ професора відбувся у січні 1923 р. на святкуванні

50-річчя славетного Василя Кричевського в Археологічному інституті (Пучков, 2018а, с. 82–83).

Крім того, Григорій Григорович продовжував свою педагогічну діяльність. До 1923–1924 рр. навчальні плани ВІНО були неусталені, значною мірою вони наслідували програми історико-філологічного та фізико-математичного факультетів університету. Зокрема, на історичному та літературному циклах факультету професійної освіти ВІНО в 1921/1922 рр. проф. Г. Павлуцький викладав історію мистецтва доби античності, середньовіччя, Відродження і нового часу, окремо був запроваджений курс українського мистецтва; паралельно він же вів практичні заняття з відповідних дисциплін (Матеріали про роботу..., 1921, арк. 3–3 зв). Згідно зі звітами інституту за 1922 р., тільки в другому півріччі згаданого року "проф. Павлуцький вів наступні курси історія українського мистецтва, число слухачів на початку 20, 25 згодом зросло до 70 [для I курсу літературно-лінгвістичного й історичного циклів], історія російського мистецтва для студентів 1 курсу Профобру, число слухачів 40–50 чоловік, історія нового українського мистецтва для студентів III курсу Профобру, історія середньовічного мистецтва, III курс, кількість слухачів 10–15 чоловік. Окрім теоретичних лекцій, щонеділі відбувались практичні заняття для бажаючих, ... практичні заняття проходили у формі читання доповідей, екскурсій; в практичних заняттях і теоретичних лекціях брав участь асистент Гіляров" (Матеріали про учбово-виховну роботу..., 1922–1924, арк. 86). О. Сторчай слушно зауважує, що професор проводив заняття неординарно і цікаво, застосовуючи порівняльний і стилістичний аналіз творів мистецтва. Його лекції вирізнялись конструктивністю та чітким викладом матеріалу. Обов'язкові практичні заняття в Музеї красних мистецтв учений поєднував із плановими обстеженнями київських пам'яток, систематичними екскурсіями по Києву і поза його межами, що давало можливість студентам вивчати історію мистецтва на оригіналах (Сторчай, 2019, с. 179–180, 187). Принагідно зауважимо, що проф. Г. Павлуцький був одним із небагатьох викладачів ВІНО, хто практично з перших років роботи інституту викладав свої курси українською мовою.

Г. Г. Павлуцький мав авторитет у нової влади. У фонді О. Оглоблина зберігся цікавий анонімний документ – "Список професорів і викладачів КІНО ім. М. Драгоманова" (із характеристиками). Щодо Павлуцького, зокрема, зазначено таке: "Один із небагатьох старих професорів, який стоїть уповні на радянській платформі. Активно працює на ниві реформи вищої школи" (Списки лекторів..., 1921–1931, арк. 18 зв.). Звичайно, слова про "радянську платформу", на наше переконання, є перебільшенням, але загалом досить промовиста атестація та висловлення пошани.

У Кабінеті красного мистецтва ВІНО професор Г. Павлуцький та асистент С. Гіляров опікувались роботою студентського гуртка, організували науково-дослідну й екскурсійну роботу його слухачів (Матеріали про учбово-виховну роботу..., 1922–1924, арк. 31). У грудні 1923 р. в інституті з метою поглиблення науково-навчальної підготовки найздібніших студентів і їхньої підготовки до майбутньої аспірантури на науково-дослідних кафедрах організували так звані семінари підвищеного типу. Першими свою роботу розпочали педагогічний та історичний семінари. Головою секції історії українського мистецтва, яка працювала у складі

останнього, став проф. Г. Павлуцький. Кількість учасників була невеликою – усього п'ять осіб. Планували, що керівник прочитає теоретичний курс дисципліни, згодом слухачі проведуть практикум з українського мистецтва литовської доби. Зрозуміло, що унаслідок хвороби керівника і його передчасної смерті робота секції дещо пригальмувала, а згодом і взагалі припинилась через ліквідацію Кабінету мистецтв і фахової бібліотеки.

Цікаві відомості щодо взаємин між викладачами ВІНО подає анонімний автор "Листів Хлестакова" – сатиричного оповідання, що зберіглося в паперах С. Маслова і приписується ним Василю Базилевичу. Власне, твір описує перші роки роботи О. Оглоблина в Київському ІНО, адже відомо, що він не завершив навчання на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира, але попри це в 1921 р. був призначений деканом основного (підготовчого) курсу інституту. Власне, автор саркастично описує прихильність проф. Г. Павлуцького до вискочки, який нібито запобігливо пропонував останньому прикрасити його новий кабінет речами з Музею красного мистецтва, а згодом власноруч витирав їх від пилу своєю рукавичкою (Базилевич, 1921, арк. 4–5, 8–9). Сам С. Маслов у примітках зауважив, що О. Оглоблин заслужив приязнь "старого професора" не тільки через свою посаду, але й через успішну спробу створити в інституті так званий історичний кабінет – реорганізований Історико-філологічний семінарий Університету св. Володимира. Планували, що кабінет стане навчально-допоміжною установою, основне завдання якої "налагодження практичних занять з історії, створення можливих лабораторій розроблення історичних проблем, методики історії". Він мав стати єдиним центром, що об'єднав би роботу навчально-допоміжних установ історичного профілю ІНО – Музею старовини, Кабінету (музею) красного мистецтва, Музею війни і революції, мюнц-кабінету, кабінету західно-європейської історії, спеціалізованої бібліотеки, архівного (рукописного) відділу, педагогічної лабораторії. Упродовж 1921–1924 рр. реалізувати цей задум почасті вдалося.

На історії Музею красних мистецтв варто зупинитись докладніше. Відомо, що за 20 років своєї професорської діяльності Г. Павлуцький, фактично останній його справжній завідувач, зібрав в університеті гарну добірку пам'яток мистецтва. Експонати кабінету наочно демонстрували еволюцію художніх ідей і форм у різних народів світу і стали чудовими ілюстраціями до лекцій. У цій збірці були й унікальні предмети, які заслуговували на почесне місце у найкращих мистецьких музеях. При кабінеті працювала і невелика бібліотека, що мала дуже рідкісні видання (М. М., 1927, с. 3–4).

У післяреволюційні часи колекцію музею поповнювали досить своєрідно: через передавання з колишніх університетських установ атрибутів імператорської Росії. Зокрема, у 1920 р. за розпорядженням Управління вищих навчальних закладів м. Києва (т. зв. УВУЗ) Правління ВІНО постановило передати до Музею мистецтв портрети колишніх російських імператорів Петра I і Катерини II, які прикрашали стіни професорського лекторію, з Анатомічного театру отримали герб Російської імперії. Наступного року, знову ж таки, за постановою Правління інституту церкву колишнього Університету св. Володимира як релігійну установу ліквідували. Її приміщення та все майно, що мало художньо-історичне значення, передали до Музею мистецтв. Відповідно до

рішення спеціальної комісії у складі проф. Г. Павлуцького, секретаря правління П. Воловенка, зав. господарством М. Мельниченка, представника "студентського рев. колективу" Поліщука і служителя Дибенка до музею передали іконостас з іконами, комплекти приладдя для проведення євхаристії, шість підсвічників, великі лампади до іконостасу, чотири Євангелія, шість великих образів, десять невеликих ікон і п'ять хрестів (Распоряжение о передаче..., 1921, арк. 1–13в.). Деякі музейні експонати керівництво інституту згодом використовувало для прикрашання власних кабінетів, приміщення відділу імперіалістичної війни у Музеї війни і революції (Музей войны и революции..., 1919–1924, арк. 15 зв.; Базилевич, 1921, арк. 4, 8–9).

Однією з пекучих проблем функціонування ВІНО була постійна нестача навчальних аудиторій і кімнат для культурно-освітньої роботи. Наприкінці ректорства М. Лободи (1924) керівництво навчального закладу вирішило використати ті приміщення, які, на його думку, не відповідали новим напрямом роботи закладу. За спогадами учня проф. Г. Павлуцького, відомого мистецтвознавця Ф. Ернста, "Спіткала біда і його [Г. Павлуцького] "кабінет мистецтв" колишнього університету – музей викинули із приміщення колишньої університетської церкви..., що знадобилося під клуб. Прекрасний іконостас 1840 р. з підписним живописом Ф. Брюллова і К. Павлова... розпиляли на шматки та зробили з них сценічний простінок. Коли ж музейний працівник отямився – було вже пізно" (Сторчай, 2009, с. 191). Після смерті завідувача кабінету мистецтв проф. Г. Павлуцького в березні 1924 р. його наступником призначили проф. В. Данилевича. Розпочалася боротьба за спадок професора. Керівництво Інституту пластичного мистецтва прагнуло отримати всі мистецькі збірки Павлуцького, власне, активно діяв у цьому напрямі один із небагатьох учнів Григорія Григоровича Федір Ернст. На проти-

вагу йому, інтереси ВІНО обстоював М. Макаренко. Він наголошував "Хіба ж студенти ІНО ... що готуються навчати робітництво й селянство, не потребують знати художнє виробництво та творчість минулого? Од цих майбутніх навчителів художні й технічні здобутки минулого таким чином сховано. І от, коли вони самі навчатимуть молодь, то, натрапивши на художні пам'ятки, муситимуть мовчати, бо не зможуть пояснити дітям, що перед ними є" (М. М., 1927, с. 4). Проте музей виявився непотрібним для педагогічного навчального закладу. Уже у травні того ж року президією Укрголовпрофосвіти було створено спеціальну комісію з представників Київського ІНО, інституту пластичних мистецтв, Академії наук, науково-дослідної кафедри мистецтва та Губполітпросвіти для розподілу всіх предметів кабінету "у відповідності з їх характером і призначенням" (Резолюція Київського бюро..., 1924, арк. 26). Тривав цей процес понад чотири роки. У підсумку музейне зібрання виявилось розпорощеним поміж Інститутом мистецтв, Музейним містечком (колишня Києво-Печерська лавра) та міськими музеями.

Візуальний образ Г. Павлуцького 1910–1920-х рр. відомий за спогадами сучасників, світлинами й художніми портретами. Досить красномовно описала професора Н. Полонська, слухачка Вищих жіночих курсів 1910-х рр. Про 46-річного Григорія Григоровича вона згадувала: "Історію мистецтва читав професор Григорій Григорович Павлуцький. Він був тоді не старий, але значно старший на вигляд, цілком сивий, елегантний з борідкою «а ля Буланже»" (Полонська-Василенко, 2011, с. 186). Також є кілька відомих світлин занять у кабінеті образотворчих мистецтв Імператорського університету св. Володимира весни 1913 р. На них ми бачимо елегантного чоловіка, який знає собі ціну, упевненого, власне такого, яким більшість й уявляла типового університетського професора (Alma Mater, 2000, с. 329, 386 (фото 1, 2)).

Фото 1. Заняття в кабінеті образотворчих мистецтв Імператорського університету св. Володимира (весна 1913 р.)

Фото 2. Заняття в кабінеті образотворчих мистецтв Імператорського університету св. Володимира (весна 1913 р.)

У фонді Олександра Оглоблина збереглися світлини, що відображають життя Київського інституту народної освіти початку 1920-х рр. Саме на них легко помітити різючі зміни, які відбулися з проф. Г. Павлуцьким буквально за кілька років. На портреті 1913 р. перед нами напрочуд вишуканий чоловік 53 років, одягнений зі смаком і сучасно, який дещо зверхньо дивиться на глядача (фото 3). Натомість світлина початку 1920-х р. (вірогідно, 1922 р.) представляє членів правління ВІНО та показує хворобливий і важкий стан Григорія Григоровича (фото 4). Уже не бачимо пишної зачіски і гордого погляду, одяг дещо зношений і завеликий, хоча й проглядається комір вишиванки. Про колишні модні уподобання нагадує хіба що тростина (Фотокартки великого формату, арк. 10, 22). Цю ж тростину бачимо і на відомому портреті Г. Павлуцького роботи Ф. Кричевського 1922 р. (фото 5).

Сам Г. Павлуцький був непоганим музикантом-самоуком і гарним художником-аматором. Упродовж 1910-х рр. його твори з успіхом експонувались на виставках київських художників. Зазвичай малював пейзажі, зрідка портрети. Частина його мистецького спадку нині зберігається у фондах Національного художнього музею України. Зокрема, це автопортрети 1910-х рр. і 1918 р., портрет матері та кілька пейзажних етюдів, що вирізняються ліричним настроєм, простотою композиції і витонченістю (Сторчай, 2013б, с. 130–132).

Фото 3. Професор Г. Павлуцький (1913)

Фото 4. Правління Вищого інституту народної освіти М. Драгоманова (вірогідно, 1922 р.)
Другий праворуч – проф. Г. Павлуцький

Фото 5. Федір Кричевський. Портрет історика мистецтва, професора Григорія Павлуцького (1922)

Подано за виданням: Майстер і час. Федір Кричевський : альбом-каталог виставки творів / упор. Д. Нікітін, О. Маричевська. Харків : Вид-во "НТМТ", 2017. С. 71.

Про останні роки життя Г. Павлуцького нам відомо зі спогадів Н. Полонської-Василенко. Вона зазначала, що свій вік "старий професор" завершував у великих злиднях. Його 5-кімнатну квартиру реквізувала радянська влада, залишивши колишнім власникам лише одну кімнату, у якій панував "страшений" хаос: "на підлозі розкидано малюнки – пам'ятки мистецтва, фотографії, книги з історії мистецтва... сам Павлуцький в котиковій шапці, в шубі з потертим коміром, руки в рукавицях: у кімнатах страшний холод, як і у всіх нас було в 1921–1922 роках" (Полонська-Василенко, 2011, с. 187). Попри те, що вчений працював у кількох вишах Києва, а у ВІНО займав важливі адміністративні посади, грошей катастрофічно не вистачало, адже звичайний заробіток викладачів становив лише 1/7 частину прожиткового мінімуму (Протокол загальних зборів..., 1921–1922, арк. 38). З весни 1923 р. Павлуцький важко хворів. У лютому 1924 р., прибираючи подвір'я перед власним будинком по вул. Микільсько-Ботанічній, 11 (будинок знесений 2016 р.), він застудився. 63-річний, старий, слабкий ледь одужав (Пучков, 2018а, с. 5). На початку березня, оглядаючи залишки Кабінету мистецтв, захворів на запалення легень і відійшов у засвіти 15 березня 1924 р.

На превеликий жаль, цілісного архіву вченого не збереглося. За словами М. Макаренка, "негайно після смерті Гр. Гр. хтось... зараз-таки взяв порпатися в небіжчикових паперах та матеріалах. Забрало те, що, мовляв, здається, здерто декотрі фотографічні знімки, рукописи і все загалом так переплутано та перемотлошено, що знайти тепер у цій безладній купі нікому нічого не пощастить" (Макаренко, 1927, с. 7).

Як ми вже згадували, матеріальна скрута спіткала родину Павлуцьких ще на початку 1920-х рр. На утриманні уже немолодого професора були хвора дружина, пасербиця-удова і малолітній онук. Упродовж кількох років після смерті Григорія Григоровича його дружина через численних знайомих і колег чоловіка зверталася до академіка Д. Багалія з проханням допомогти отримати персональну пенсію. Це вдалося тільки в 1927 р. (Павлуцкая София... Письма, 1924, арк. 1–13зв.; Павлуцкая София... Письма, 1925, арк. 1–23зв.; Павлуцкая София... Письмо..., 1926, арк. 1–2 зв.) Стали в нагоді і залишки мистецьких колекцій чоловіка, які Софія Афанасіївна змушена була продавати. Зокрема, кілька речей на початку 1930-х рр. потрапили до збірки Музею мистецтв ВУАН ім. Б. та В. Ханенків (сучасний Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвара Ханенків). Авторські художні роботи були придбані в удови Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Шевченка (нині – Національний художній музей України). Більшість речей – бібліотека, науковий архів, приватне листування і фото, колекції антиків, малюнки втрачені.

Дискусія і висновки

Отже, початок 1920-х рр. виявився останнім і напруженим складним періодом у житті Г. Павлуцького. Його зацікавлення українським мистецтвом початку ХХ ст. логічно продовжилось активною громадською діяльністю у добу визвольних змагань, що була спрямована на розвиток культурної політики молодого Української держави і системи національної вищої школи. Утвердження радянської влади на теренах України змусило українську інтелігенцію підлаштовуватись під нові виклики, методи й цілі культурної політики. Професор Г. Павлуцький упродовж 1920–1922 рр. з огляду на економічну кризу в країні зосередив свою увагу на педагогічній діяльності. Він продовжував викладати історію європейського й українського мистецтва в но-

востворених або реформованих київських вишах, велику увагу приділяв підготовці слухачів до майбутньої наукової роботи. Основним місцем його роботи в цей час був Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова. З часу його створення (15 липня 1920 р.) і до смерті професора (15 березня 1924 р.) Григорій Григорович був важливою особою в інститутському житті. Як член правління брав активну участь у налагодженні роботи новоствореного ІНО, обіймав різні адміністративні посади, керував роботою низки структурних підрозділів інституту. Однак було зрозуміло, що він – релікт епохи, що минула назавжди. На нашу думку, це підтверджує історія Кабінету красних мистецтв, який просто був знищений буквально за кілька років після смерті Г. Павлуцького.

Список використаних джерел

- Alma Mater: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920. Матеріали, документи, спогади.* (2000). Кн. 1. Університет св. Володимира між двома революціями. Прайм.
- Базилевич, В. М. (1921, 11 листопада). [Письма Хлестакова]. Ф. 33 "Маслов Сергій Іванович, 1880–1957" (№ 3737, Арк. 1–2), Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Богатікова, О. (2018). Викладацька діяльність Григорія Павлуцького та розбудова вищої освіти в Україні (к. ХІХ – п. ХХ ст.). *Схід*, 1(153), 34–39.
- Денисенко, Г. Г. (2011). Павлуцький Григорій Григорович. У В. А. Смолій (Ред.). *Енциклопедія історії України: Т. 8. Па-Прик* (с. 16–17). Наукова думка. http://www.history.org.ua/?termin=Pavlutskiy_H
- Завальнюк, О. Г. (2005). Г. Павлуцький і становлення національної університетської освіти в Україні (1917–1920 рр.). *Історичний журнал*, 1, 112–120.
- Історія Київського університету.* (2019). Т. 1. ВПЦ "Київський університет".
- М. М. (1927). Григорій Григорович Павлуцький. У Г. Павлуцький. *Історія українського орнаменту*. Друкарня УАН.
- Макаренко, М. (1927). Передмова од редактора. У Г. Павлуцький. *Історія українського орнаменту*. Друкарня УАН.
- Матеріали про роботу Вищого інституту народної освіти ім. М. Драгоманова, педикіл та педкурсів Київської губернії / звіти, доповіді, протоколи, доповідні записки, статистичні відомості, учбові плани, огляди, списки викладачів.* (1921, 23 березня). Ф. 166 "Міністерство освіти і науки України, м. Київ" (Оп. 2, Спр. 286, 93 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.
- Матеріали про учбово-виховну роботу Київського інституту народної освіти та робфаку при ньому за 1921/22–1923/24 навчальні роки / протоколи, звіти, плани, програми, відомості, списки викладачів інституту та студентів робфаку* (11 жовтня 1922 р. – 1 жовтня 1924 р.). Ф. 166 "Міністерство освіти і науки України, м. Київ" (Оп. 2, Спр. 1077, 401 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.
- Музей війни і революції при Києвському університеті / поже при ВІНО.* (1919–1924). Ф. 33 "Маслов Сергій Іванович, 1880–1957" (№ 2074–2077), Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Народное просвещение на Украине.* (1924). Червоний шлях.
- Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського.* Ф. 13-4/272. Ернст Ф. Некрологи про мистецтвознавця Г. Г. Павлуцького і художницю Є. А. Левитську. Арк. 4 (Цит. за: Сторчай, О. (2009). *Мистецька освіта в Київському університеті (1834–1924 рр.)*. Щек).
- Новицький, О. (1923–1924). [Проф. Павлуцький. Стаття, Замітка до неї]. Ф. Х. "Всеукраїнська Академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів ХІХ–ХХ ст." (№ 17859–17861, Арк. 1 зв.), Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Оглоблин, О. (2003). Спогади про Миколу Зерова й Павла Филиповича. *Київські неокласики*, 237–252. Факт.
- Павлуцкая София [Багалию] Дмитрию Ивановичу. [Письмо 18 июня 1926 г. из Киева. Письмо. 27 декабря 1927 г.]. Ф. І "Комплексний фонд "Літературні матеріали" (№ 46083–46084), Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Павлуцкая София [Багалию] Дмитрию Ивановичу. Письма. Март 1924. (1924, март). Ф. І "Комплексний фонд "Літературні матеріали" (№ 46085–46086), Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Павлуцкая София [Багалию] Дмитрию Ивановичу. Письма: 10 марта, 12 мая 1925 г. (1925, 10 марта, 12 мая). Ф. І "Комплексний фонд "Літературні матеріали" (№ 46087–46088), Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.
- Полонська-Василенко, Н. (2011). *Спогади*. Вид. дім "Києво-Могилянська академія".

Постанова Наркомосу УСРР про організацію управління вищими учбовими закладами. Доповідні записки завідуючих відділами Наркомосу про роботу відділів. Накази Наркомосу по особистому складу, списки та посвідчення співробітників (1919, 1 березня – 21 серпня). Ф. 166 "Міністерство освіти і науки України, м. Київ" (Оп. 1, Спр. 22, 84 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.

Протокол загальних зборів студентів Вищого інститут народної освіти ім. Драгоманова в м. Києві про підсумки академічної та учово-виховної роботи за 1921/1922 р. та листи відповідальних працівників Київського губвідділу народної освіти про матеріальне становище київських робітників освіти, моральний настрій, стан освіти. (1921, 18 лютого – 1922, 10 липня). Ф. 166 "Міністерство освіти і науки України, м. Київ" (Оп. 2, Спр. 287, 65 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.

Протоколи засідань підкомісії по реорганізації інституту. (1921–1922). Ф. Р-346 "Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького Міністерства освіти УСРР" (Оп. 1, Спр. 18), Державний архів міста Києва, Київ, Україна.

Пучков, А. (2017). Григорій Павлуцький як перший український мистецтвознавець, або Замкнений у часі просторовий обрій архітектурознавця. У Г. Г. Павлуцький. *Дерев'яні та муровані храми України* (с. 7–24). Видавець Олександр Савчук.

Пучков, А. (2018а). *Мистецтвознавець Григорій Павлуцький, перший український*. Алмаз.

Пучков, А. (2018б). Верхів'я статечних кипарисів: Григорій Павлуцький як перший власне український мистецтвознавець-компаративіст, або осанна здоровому глузду. В А. Пучков. *Між навігаційними щоглами: Профілі українських мистецтвознавців (архітектура і візуальне мистецтво)* (с. 95–196). Дух і літера.

Распоряжение о передаче Музею института помещения бывшей церкви Университета св. Владимира и её имущества, имеющего художественно-историческое значение (1921, 23 марта). Ф. 33 "Маслов Сергей Иванович, 1880–1957" (№ 1666, 1 арк.), Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київ, Україна.

Резолюція Київського бюро зубкома КП(б)У від 2.VIII.1924 по доповіді про КІНО; звіти про роботу та бюлетені Інституту (1924, 9 січня – 30 грудня). Ф. 166 "Міністерство освіти і науки України, м. Київ" (Оп. 4, Спр. 634, 103 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.

Списки адміністративного, викладацького і технічного персоналу з біографічними даними. (1920–1923). Ф. Р-346 "Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького Міністерства освіти УСРР" (Оп. 1, Спр. 11), Державний архів міста Києва, Київ, Україна.

Списки лекторів ВІНО ім. М. Драгоманова. (1921–1931). Ф. 3561 "Особистий фонд професора Олександра Петровича Оглоблина, доктора історії української культури" (Оп. 1, Спр. 259, 73 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.

Сторчай, О. (2004). З історії мистецтвознавчої та викладацької діяльності Григорія Павлуцького. *Студії мистецтвознавчі*, 4, 58–71.

Сторчай, О. (2008). Панорамний огляд мистецько-освітніх процесів у Київському університеті 1834–1924 рр. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*, 1, 270–278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2008_1_44.

Сторчай, О. (2009). *Мистецька освіта в Київському університеті (1834–1924): Монографія*. Щек.

Сторчай, О. (2013а). Художні твори Григорія Павлуцького на київських виставках 1910-х років. *Образотворче мистецтво*, 2, 118–119;

Сторчай, О. (2013б). Художні твори Григорія Павлуцького на київських виставках 1910-х років. *Образотворче мистецтво*, 3, 130–133.

Таранушенко, С. А. (1976). *Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України*. Будівельник.

Тезиси к докладам, письма, докладные записки Народного комиссариата просвещения УСРР в ЦК КП(б)У о состоянии высшего образования на Украине (1926, 1 января – 31 декабря). Ф. 1 "Центральний Комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918–1991)" (Оп. 20, Спр. 2264, 256 арк.), Центральний державний архів громадських об'єднань та українців, Київ, Україна.

Удрис, И. (1991). Украинское искусствознание последней четверти XIX – начала XX века (Проблемы становления и развития). [Автореф. дис. канд. искусствоведения]. Московский пед. гос. ун-т имени В. И. Ленина.

Фотокартки великого формату. Ф. 3561 "Особистий фонд професора Олександра Петровича Оглоблина, доктора історії української культури" (Оп. 1, Спр. 342, 69 арк.), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Київ, Україна.

Цапенко, М. П. (1967). *Архитектура Левобережной Украины XVII–XVIII веков*. Стройиздат.

Цапенко, М. П. (1959). З історії шукань національного стилю в архітектурі України. *Питання історії архітектури та будівельної техніки України*, 285–302.

Эрнст, Ф. (1924). Григорий Григорьевич Павлуцкий. *Среди коллекционеров*, 5–6, 59–60.

References

Alma Mater: St. Volodymyr's University on the Eve of and during the Ukrainian Revolution. 1917–1920. Materials, documents, memoirs. (2000). B. 1. St. Volodymyr's University between the two revolutions. Prime [in Ukrainian].

Bazilevich, V. M. (1921, November 11). [Letters of Khlestakov]. F. 33 "Serhii Ivanovich Maslov, 1880–1957" (№ 3737, S. 1–2), Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Bogatikova, O. (2018). Teaching activity of Gregory Pavlutskiy and the development of higher education in Ukraine (the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th century). *East*, 1(153), 34–39 [in Ukrainian].

Decree of the People's Commissariat of Education of the Ukrainian SSR on the organisation of management of higher education institutions. Reports of the heads of departments of the People's Commissariat of Education on the work of the departments. Orders of the People's Commissariat of Education on personnel, lists and certificates of employees. (1919, March 1 – August 21). F. 166 "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv" (In. 2, F. 22, 84 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Denisenko, G. G. (2011). Pavlutskiy Hryhorii Hryhorovych. In V. A. Smolii (Ed.). *Encyclopedia of the history of Ukraine. Vol. 8. Pa – Pryk* (pp. 16–17). Naukova Dumka. http://www.history.org.ua/?termin=Pavlutskiy_H [in Ukrainian].

Ernst, F. (1924). Hryhoriy Hryhorovych Pavlutskiy. *Among collectors*, 5–6, 59–60.

History of Kyiv University. (2019). Vol. 1. PPC "Kyiv University" [in Ukrainian].

Lists of administrative, teaching and technical staff with biographical data. (1920–1923). F. R-346 "O. M. Gorky Kyiv State Pedagogical Institute of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR" (In. 1, F. 11), State Archives of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Lists of lecturers of the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov (1921–1931). F. 3561 "Personal fund of Professor Oleksandr Petrovych Ogloblyn, doctor of the history of Ukrainian culture" (In. 1, F. 259, 73 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

M. M. (1927). Hryhorii Hryhorovych Pavlutskiy. In H. Pavlutskiy. *History of Ukrainian ornamentation*. Printing house of the Ukrainian Academy of Sciences [in Ukrainian].

Makarenko, M. (1927). Preface by the editor. In H. Pavlutskiy. *History of Ukrainian ornamentation*. Printing house of the Ukrainian Academy of Sciences [in Ukrainian].

Materials about the educational work of the Kyiv Institute of People's Education and the workers' faculty at the 1921/22–1923/24 academic years/ protocols, reports, plans, programs, statements, lists of lecturers of the institute and students of the workers' faculty (1922, October 11–1924, October 1). F. 166 "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv" (In. 2, F. 1077, 401 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Materials on the work of the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov, pedagogical schools and pedagogical training courses of the Kyiv province / reports, reports, minutes, memos, statistics, curricula, reviews, lists of teachers. (1921). F. 166 "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv" (In. 2, F. 286, 93 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Museum of War and Revolution at Kyiv University / later at HIPE. (1919–1924). F. 33 "Serhii Ivanovich Maslov, 1880–1957" (№ 2074–2077), Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Novytskyi, O. (1923–1924 pp.). Prof. Pavlutskiy. [Article, Note to it]. F. X "Ukrainian Academy of Sciences (1918–1933). Archive and collection of documents of the sixteenth and twentieth centuries." ((№ 17859–17861, S. 1 b. s.), Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Ohloblyn, O. (2003). Memories of Mykola Zerov and Pavlo Filipovych. *Kyiv neoclassic*, 237–252. Fakt [in Ukrainian].

Order on the transfer of the premises of the former church of the University of St. Vladimir and its property of art-historical importance to the Museum of the Institute. (1921, March 23). F. 33 "Serhii Ivanovich Maslov, 1880–1957" (№ 1666, S. 1), Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Order on the transfer of the premises of the former church of the University of St. Vladimir and its property of art-historical importance to the Museum of the Institute (1921, 23 March). F. 33 "Serhii Ivanovich Maslov, 1880–1957" (№ 1666, 1 s.), Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Pavlutska Sofia to [Bagalyi] Dmitri Ivanovich. Letter of 18 June 1926 from Kiev. Letter. 27 December 1927. F. I "Integrated fund "Literary materials" (№ 46083-46084)", Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Pavlutska Sofia to [Bagalyi] Dmitri Ivanovich. Letters. March 1924. (1924, March). F. I "Integrated fund "Literary materials" (№ 46085-46086)", Manuscript Institute National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Pavlutska Sofia to [Bagalyi] Dmitri Ivanovich. Letters: 10 March, 12 May 1925. (1925, March 10, May 12). F. I "Integrated fund "Literary

materials" (№ 46087-46088)", *Manuscript Institute* National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Kyiv, Ukraine [in Russian].

Photocards of the great format. F. 3561 "Personal fund of Professor Oleksandr Petrovych Ogloblyn, doctor of the history of Ukrainian culture" (In. 1, F. 342, 69 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Polonska-Vasylenko, N. (2011). *Memories*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Protocol of the general meeting of students of the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov in Kyiv on the results of academic and educational work in 1921/1922 and letters from responsible employees of the Kyiv Regional Department of Public Education on the financial situation of Kyiv educators, morale, and the state of education. (1921, February 18 – 1922, July 10). F. 166 "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv" (In. 2, F. 287, 65 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Protocols of meetings of subcommittees on the reorganisation of the institute. (1921–1922). F. R-346 "O. M. Gorky Kyiv State Pedagogical Institute of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR" (In. 1, F. 18, 20 s.), State Archives of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Public education in Ukraine. (1924). Chervonyi shliakh [In Russian].

Puchkov, A. (2017). Hryhoriy Pavlutsky as the first Ukrainian art historian, or the spatial horizon of an architectural historian locked in time. In H. Pavlutskyi. *Wooden and stone churches of Ukraine* (pp. 7–24). Publisher Oleksandr Savchuk [in Ukrainian].

Puchkov, A. (2018b). The tops of stately cypress trees: Hryhoriy Pavlutskyi as the first Ukrainian comparative art researcher, or hosanna to common sense. In A. Puchkov. *Between the navigational masts: Profiles of Ukrainian art historians (architecture and visual arts)*. (p. 95–196). Duh i litera [in Ukrainian].

Puchkov, A. (2018a). *Art researcher Hryhoriy Pavlutsky, the first Ukrainian*. Almaz [in Ukrainian].

Resolution of the Kyiv Bureau of the KP/b/U General Committee of 2.8.1924 on the report on the KIPE; reports on the work and bulletins of the Institute (1924, 9 January – 30 December). F. 166 "Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv" (In. 4, F. 634, 103 s.), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Scientific archival fonds of manuscripts and phonorecordings of the M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology. F. 13-4/272.

Ernst F. Memorials of art historian H. H. Pavlutskyi and artist E. A. Levytska. S. 4 (Cit by: Storchai, O. (2009). *Art Study at Kyiv University (1834–1924)*. Shchek [in Ukrainian].

Storchai, O. (2004). From the History of Hryhoriy Pavlutskyi's Art History and Teaching. *Art Studies*, 4, 58–71 [in Ukrainian].

Storchai, O. (2008). A panoramic overview of artistic and educational processes at Kyiv University in 1834–1924. *Actual problems of artistic practice and art history*, 1, 270–278. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2008_1_44 [in Ukrainian].

Storchai, O. (2009). *Art Study at Kyiv University (1834–1924)*. Shchek [in Ukrainian].

Storchai, O. (2013a). Art Works of Hryhoriy Pavlutsky at Kyiv Exhibitions in 1910's. *Fine art Magazine*, 2, 118–119 [in Ukrainian].

Storchai, O. (2013b). Art Works of Hryhoriy Pavlutsky at Kyiv Exhibitions in 1910's. *Fine art Magazine*, 3, 130–133 [in Ukrainian].

Taranushenko, S. (1976). *Monumental wooden architecture of the Left Bank of Ukraine*. Budivelnik [in Ukrainian].

Theses to reports, letters, report notes of the People's Commissariat of Education of the Ukrainian SSR to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the state of higher education in Ukraine (1926, January 1 – December 31). F. 1 "The Central Committee of the Communist Party of Ukraine (CCPU), Kyiv (1918–1991)" (In. 20, F. 2264, 256 s.), Central State Archives of Public Organizations and Ukrainica, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Tsapienko, M. P. (1959). From the history of the search for a national style in Ukrainian architecture. *Issues of the history of architecture and construction equipment in Ukraine*, 285–302 [in Ukrainian].

Tsapienko, M. P. (1967). *Architecture of the Left-Bank Ukraine of the XVII–XVIII centuries*. Stroyizdat [in Russian].

Udrys, I. (1991). Ukrainian art history of the last quarter of the XIX – early XX century (Problems of formation and development). [Autoref. Diss. PhD. art history]. Moscow State V. I. Lenin Pedagogical Institute [in Russian].

Zavalniuk, O. H. (2005). H. Pavlutskyi and the Formation of National University Education in Ukraine (1917–1920). *Historical journal*, 1, 112–120 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.10.2024

Прорецензовано / Revised: 06.12.2024

Схвалено до друку / Accepted: 27.12.2024

Olena LIAPINA, PhD (History), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-8123-3345

e-mail: liapinai@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HRYHORII PAVLUTSKYI IN THE 1920S: AN IMAGE IN THE CONTEXT OF THE ERA

Background. *Hryhoriy Hryhorovych Pavlutskyi is an important and prominent personality in the history of the Ukrainian study of art and Ukrainian higher education. His scientific and pedagogical practice has repeatedly been the subject of study by Ukrainian researchers, but they focused on the period before 1920, especially 1917–1919, as the most fruitful for Pavlutskyi in terms of research, teaching, public and organizational activities. However, the last years of the scientist's life were not emphasized, with rather cursory mentions of his work and life at the time. The purpose of this article is to outline the main activities of Professor H. H. Pavlutskyi in the period from 1920 to 1924.*

Methods. *General scientific and historical methods made it possible to carry out a comprehensive analysis and assessment of the historical context of this topic. The facts analyzed in this article are considered in development in the context of a specific historical situation, which implies the use of the method of comparative and contrastive analysis. In selecting and analyzing the sources, a comprehensive approach, problematic-chronological, and comparative methods were applied.*

Results. *The article reconstructs the events of the last years of Professor H. Pavlutskyi's life, i. e. his pedagogical and administrative activities at the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov in the early 1920s, characterize the main directions of work with students, and describes his relationships with colleagues at the institute. The final period of functioning of the Museum/Cabinet of Arts, which H. Pavlutskyi had been heading since 1898, is emphasized separately.*

Conclusions. *The beginning of the 1920s turned out to be a rather difficult period in the life of H. Pavlutskyi. In 1920–1922, due to the economic crisis in the country, he focused his attention on teaching: he continued to teach the history of European and Ukrainian art in newly established or reformed Kyiv universities and paid great attention to preparing students for future research. His main place of work at that time was the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov. The professor held various administrative positions and supervised the work of several structural units of the institute. At the same time, the authorities demonstrated that he was a relic of a period that had passed irreversibly. This is confirmed by the history of the Cabinet of Fine Arts, which was destroyed just a few years after Pavlutskyi's death.*

Keywords: *Pavlutskyi, Kyiv, the Higher Institute of People's Education named after M. Dragomanov, pedagogical activity, cabinet of arts.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.